

כתובה דאורייתא או דרבנן   חנן פרוכטר

א. אמרינן בכתובות דף י' ע"א 'איתמר אמר רב נחמן אמר שמואל משום רבי שמעון בן אלעזר, חכמים תקנו להם לבנות ישראל לבתולה מאתיים ולא למנה מנה והם האמינוהו שאם אמר פתח פתוח מצאתי, נאמן. אי"כ מה הועילו חכמים בתקנתם? אמר רבא חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה. תנא... הואיל ותקנת חכמים היא לא תגבה אלא מן הזיבורית. רבן שמעון בן גמליאל אומר כתובת אשה מן התורה. ומי אמר רשב"ג הכי והתניא 'כסף ישקול כמהר הבתולות' שיהא זה כמהר הבתולות ומהר הבתולות כזה- מכאן סמכו חכמים לכתובת אשה מן התורה. רשב"ג אומר כתובת אשה אינה מדברי תורה אלא מדברי סופרים? - איפוך (בתרייתא)''.

רב נחמן אמר - 'חכמים תקנו להם לבנות ישראל לבתולה מאתיים ולא למנה מנה''. ניתן להבין זאת בשני דרכים:

א. כל ענין כתובה הוא תקנת חכמים.

ב. כתובה בעצם היא מדאורייתא אך הסכום הוא מדרבנן.

לשון רש"י הוא - 'חכמים תקנו לאשה כו' - כלומר אי הואי כתובה דאורייתא לא הוי נאמן... אבל כתובתה חכמים תיקנוהו וכו''. הוא מבין בר"נ שגם עצם הכתובה היא דרבנן.

ונראה לי שזה מוכרח מקושיית הגמרא בהמשך, דהגמ' שואלת 'אי"כ מה הועילו חכמים בתקנתם (אם האמינוהו לטעון פתח פתוח)?' - 'זוהי קושיא על עצם הענין של כתובה ולא על הסכום, דבטענת פ"פ הוא מפקיע את כל הכתובה ולא רק את הסכום, ולכן נ"ל שפירוש רש"י הוא מוכרח בדברי ר"נ. אך עדיין קשה לי על קושיית הגמ' 'מה הועילו חכמים בתקנתם''. דלכתובה יש תועליות במקרה שלא יטעון למחרת פתח פתוח. וכגון - שלא תהא קלה בעיניו לגרשה בהמשך חייו. ואה"נ ישנה בעיה בתקנה במקרה שיטעון פתח פתוח, אך לא מתאים לשאול 'מה הועילו בתקנתם?'. אך לא על ענין זה נדבר כאן.

ב. בהמשך הגמ' ישנה מח' רבנן ורשב"ג האם כתובת אשה מן התורה או מתקנת חכמים.

לרבנן - תקנת חכמים, לרשב"ג - מן התורה. וגם כאן יש לשאול ברשב"ג - מה מן התורה?

האם רק עצם ענין הכתובה הוא מהתורה או גם הסכום ומאיזה סוג קרקע נגבית? [הדיון בגמ' הוא על סוג הקרקע שגובה ממנו, לרבנן שסוברים שכתובה דרבנן - מזיבורית, ולרשב"ג דס"ל שכתובה מדאורייתא - מעידית או בינונית (תלוי במח' הראשונים שנביא בהמשך)]

הרשב"א כותב שלרשב"ג רק עצם הענין שיש כתובה הוא מן התורה ואילו הסכום הוא מדרבנן, וז"ל: 'משום דאפקיה רחמנא לקנס בלשון 'מוהר' סמכו חכמים שיש מוהר לבתולות, והיינו כתובה, וכל אחד כותב כרצונו, אם מעט ואם הרבה, וחכמים תיקנו לכל בתולה מאתיים''.

הראש לעומת זאת כותב שגם הסכום הוא מדאוריתא- ומיהו למה שפרש"י דדריש הכא מלישנא דכמוהר הבתולות.. אבל לא נהירא האי פירושא למידרש כתובה דאוריתא מלישנא דמוהר. אלא נראה לפרש כן שיהא זה (מפתה) כמוהר הבתולות דהיינו כתובת האשה, ונראה כאילו בא ללמוד מכתובת אשה ונמצא כתובת אשה למד מכאן, מה כאן חמישים דילפינן מגז"ש 'אשר לא אורשה', אף כתובה חמישים" (סי' י"ט, וכן בתוס' הרא"ש) הרא"ש כותב בפירוש שהסכום חמישים (שקלים) שהוא שווה לסכום מאתיים וזו של כתובת בתולה) נלמד מהגז"ש של מוהר בתולות למפתה.

יסוד מח' הרא"ש והרשב"א מקורו בדרך שדורשים מהפסוק. הרא"ש מבין שהגז"ש 'שיהא זה כמהר בבתולות ומוהר הבתולות כזה' משווה בין מפתה לבין כתובה, הגז"ש נאמרה על כתובה עצמה, וא"כ כתובה נלמדת לגמרי ממפתה, כולל הסכום וסוג הקרקע שגובין ממנה.

ואילו הרשב"א מבין שהגז"ש משווה בין אונס לבין מפתה, וכתובה רק נלמדת מדאפקיה רחמנא לקנס בלשון מוהר. וא"כ יש לנו מקור שיש כתובה מדאוריתא, אך הלימוד לא מלמד על סכומה, או על סוג הקרקע.

בפשטות נראה שרש"י לומד כמו הרשב"א מדאמר בד"ה 'מכאן סמכו'-'מדקרי לה מוהר', כתובה נלמדת מהלשון 'מוהר' ולא שהגז"ש משווה בין מפתה לכתובה וא"כ נאמר שרש"י רק עצם ענין הכתובה הוא מדאוריתא, ואילו הסכום וסוג הקרקע שממנה גובים- היא מדרבנן.

ג.המשנה בגיטין (מ"ח ע"ב) אומרת "וכתובת אשה בזיבורית. ר"מ אומר...כתובת אשה בבינונית".

תוס' ד"ה "וכתובת" (שם) מקשה- למ"ד כתובה דאוריתא, אמאי גובה מזיבורית (או מבינונית לר"מ), דכיון דהויא דאוריתא צריך לגבות מעידית. וז"ל התוס': "וקשה דלמ"ד כתובה דאוריתא, דיליף לה בפ"ק דכתובות מכמהר הבתולות, שיהא זה כמוהר הבתולות ומוהר הבתולות כזה, מדאוריתא דינה בעידית, ואמאי הפקיעו חכמים דינה מהאי טעמא? ור"מ נמי דאמר דינה בבינונית קסבר כתובה דאוריתא בפי' אע"פ (כתובות נ"ו ע"ב): "ויש לשים לב לשני דברים בקושית תוס'":

א.תוס' מקשה אליבא דמ"ד כתובה דאוריתא בפ"ק דכתובות, ואליבא דר"מ. זאת אומרת שהוא מקשה גם לרשב"ג וגם לר"מ, ששניהם סוברים שכתובה דאוריתא.

ב.תוס' מביא את הלימוד שממנו לומדים שכתובה דאוריתא: "דלמ"ד כתובה דאוריתא דיליף לה...מכמוהר הבתולות, שיהא זה (מפתה) כמוהר הבתולות ומוהר הבתולות כזה".

משמע מלשון תוס' שהגז"ש עצמה מדברת על כתובה, ומשווה בין מפתה לכתובה, ולא שהגז"ש מדברת על אונס ומפתה ומדקרי לה רחמנא 'מוהר' נלמד כתובה. וזה כמו הרא"ש, ולא כרשב"א ורש"י. ובאמת רק לשיטתם (תוס' ורא"ש) קושית תוס' מתחילה. דרק לשיטתם גם סוג הקרקע נלמד מהדרשה. אך לרשב"א ורש"י שרק עצם הכתובה נלמד מהפסוק, ולא הסכום וסוג הקרקע, אין סיבה לומר שגובים מעידית, דהסיבה לומר שגובים מעידית הוא משום שבאונס ומפתה משלם מעידית. וכיון דכתובה נלמדת משם, גם היא תהיה מעידית. אך לרשב"א ורש"י שרק עצם כתובה נלמד מהם, ולא הסכום וסוג הקרקע, אין סיבה לומר שתגבה מעידית. והרשב"א בגיטין בשם הרמב"ן באמת אומר דהקושיא לא מתחילה וכן אומר הרשב"א אצלנו בכתובות.

תוס' בסוגיא שלנו בד"ה "הואיל" שואל שאלה דומה לשאלת תוס' בגיטין, אך יש הבדלים בלשון, וז"ל: "תימה, דר"מ אית ליה לקמן בפרק אע"פ (נ"ו ע"ב) דכתובה דאוריתא. ובפרק הניזקין (גיטין מ"ח ע"ב) אמרי דקסבר ר"מ דכתובת אשה בבינונית משום חינא. וכיון דהויא דאוריתא דינה בעידית כדנפקא

לן בריש ב"ק (ה' ע"א) זיכרון כאבות לשלם ממיטב דאתיא 'תחת' 'נתינה' 'ישלם' 'כסף' (ושם נלמד שאונס ומפתה משלמים מעידית). ואמאי הפקיעו דינה?"
ויש להעיר: א. תוס' מקשה רק על ר"מ ולא על רשב"ג, מדוע?
ב. תוס' פה לא מזכיר איך נלמד שכתובה היא דאורייתא. ולכאורה צ"ל שהוא כמו תוס' בגיטין, וא"כ המקור הוא מהגז"ש, שהגז"ש משווה בין מפתה לכתובה, והסכום וסוג הקרקע גם הם מדאורייתא.

ד. תוס' בד"ה "אמר" מדייק מר"י שכתובה דרבנן. והוא שואל ממה שנוהגים לכתוב בכתובה "כסף זוזי מאתן דחזי ליכי מדאורייתא" דמשמע דכתובה היא דאורייתא. והוא מביא את ר"ת שפוסק שכתובה היא דאורייתא. ואומר ר"ת דסמכינן ארשב"ג שאומר שכתובה דאורייתא דק"ל כרשב"ג במשנתנו. ואע"פ שהלכה כר"י בדיני, ור"י אמר שכתובה דרבנן, אשכחנא רב אשי דהוא בתראה שחולק עליו בדף י"ב ע"א. הרא"ש בסי' י"א מביא גם הוא את דברי ר"ת, אך הוא מביא הוכחה נוספת דכך ההלכה:
"דלקמן בפרק אלו נערו (מ' ע"א) קאמר ר"א יתומה שנתארסה ונתגרשה יש לה קנס. וקאמר רבה בב"ח אר"י- ר"א בשיטת ר"ע רבו אמרה [דאמר ר"ע נערה שנתארסה ונתגרשה יש לה קנס וקנסה לעצמה (לי"ח ע"א)]. ומסיק רב התם הלכה כר' אליעזר. (וזאת אומרת שהלכה כר"ע) וכיון דס"ל כר"ע א"כ דרש כר"ע "אשר לא אורסה" לגז"ש למילף אונס ממפתה ומפתה מאונס. ור' יוסי הגלילי דפליג אדר"ע (וסובר שנערה שנתארסה ונתגרשה אין לה קנס) מקיש אונס למפתה מ"כמוהר הבתולות". וא"כ צריכין לומר דר"ע הוה דריש כמוהר הבתולות כדדריש ליה הכא ברייתא לכתובת אשה (דכיון דהוה דורש היקש אונס למפתה ומפתה לאונס מ"אשר לא אורסה", אייתר ליה "כמוהר הבתולות". ולכן נאמר דדריש גז"ש דכמוהר הבתולות לכתובה). ומיהו למה שפרש"י דדריש הכא מלישנא דכמוהר הבתולות, א"כ ליכא לאוכוחי מידי, דר"ע ור"י הגלילי לא איירו למידרש לישנא דמוהר (לרש"י שכתובה נלמד מהלשון "מוהר" ולא מהגז"ש של כמוהר הבתולות ראיית הרא"ש לא קיימת, דהדרשה של כתובה לא שייכת כלל למח' ר"ע וריה"ג. דרק לרא"ש שכתובה נלמד מהגז"ש של כמוהר הבתולות יש שייכות בין הלימוד של כתובה למח' ר"ע וריה"ג. דלר"ע דדריש גז"ש דאונס ומפתה מאשר לא אורסה, אייתר ליה כמוהר הבתולות למידרש כתובה מדאורייתא, ולריה"ג דדריש גז"ש דאונס ומפתה מכמוהר הבתולות, אין מקור ללמוד כתובה מדאורייתא, וכתובה הוי מדרבנן. אך לרש"י שלומדים מהלשון "מוהר", אף אם נדרוש "כמוהר הבתולות" לגז"ש של אונס למפתה, ניתן ללמוד משם גם את הכתובה. דהלימוד של כתובה אינו תחליף לגז"ש של אונס ומפתה אלא ניתן ללמוד את שני הדברים יחד). אבל לא נהירא האי פירושא למידרש כתובה דאורייתא מלישנא דמוהר. אלא נראה לפרש כן שיהא זה כמוהר הבתולות דהיינו כתובת האשה, ונראה כאילו בא ללמוד מכתובת אשה ונמצא כתובת אשה למד מכאן, מה כאן חמישים דילפינן מגז"ש אשר לא אורסה, אף כתובה חמישים".

יש לשאול מדוע תוס' לא הביא ראייה זו שהביא הרא"ש? והיה ניחא אם היינו אומרים שתוס' לומד מקור כתובה דאורייתא מלישנא דמוהר, כרש"י ורשב"א, אך הוכחנו מקושית תוד"ה "הואיל" ששואל שלר"מ כתובה תגבה מעידית ולא מבינונית, שלומד כרא"ש שהמקור הוא מהגז"ש ולא מהלשון מוהר?

ה. זיכי יפתה איש בתולה אשר לא אורשה ושכב עמה מהר ימהרנה לו לאשה. אם מאן ימאן אביה לתתה לו כסף ישקול כמוהר הבתולות". (שמות כ"ב, ט"ו-ט"ז).

וכתב רש"י וז"ל:

"מהר ימהרנה-יפסוק לה מוהר כמשפט איש לאשתו שכותב לה כתובה, וישאנה", עכ"ל.
"כמהר הבתולות- שהוא קצוב נ' כסף אצל התופס את הבתולה ושוכב עמה באונס
שנאמר 'ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמישים כסף'", עכ"ל
'הרבו עלי מאד מהר ומתן ואתנה'(בראשית ל"ד, י"ב). ואומר רש"י, "מוהר- כתובה". ומקורו בבראשית
רבה פ' ז' ובמכילתא שמות כ"ב ט"ו.

אומר הרמב"ן בשמות כ"ב ט"ו: "ומה שפירש הרב (רש"י) בימהר ימהרנה לוי שיפסוק לה מוהר כמשפט
איש לאשתו שכותב לה כתובה, אינו אמת... אבל פירוש 'מהר'- השלוחים שאדם משלח לארוסתו כלי כסף
וכלי זהב ובגדים לצרכי החופה והנישואין, והם הנקראים סבלונות בלשון חכמים... ופירוש 'מהר ימהרנה
לו לאשה', שישלח לה סבלונות וצרכי חופה להיות לו לאשה... ואחרי כן אמר (הפסוק) שאם ימאן אביה
לתתה לו, שישקול על ידו כסף כמהר אשר יתנו האנשים לבתולות הנשואות להם... ואמרו רבותינו כי ענין
המוהר הזה הוא נקצב בענין האונס כי הוא חמישים כסף ודין האונס והמפתה שוין בזה וכו'".
יוצא שיש מחלוקת בין רש"י לרמב"ן בפירוש במילה "מהר". לרש"י- כתובה (נ"ל שלרש"י זהו פירוש
המילה ולא רק דרשה, אך זה לא מוכרח), ולרמב"ן- סבלונות, מתנות. וא"כ לרש"י כתובה מוזכרת
בפירוש בפסוק, ופירוש הפסוק הוא- "כסף ישקול כמהר הבתולות"- במפתה ישלם קנס כמו בקנס של
אונס. ורש"י מבין שהגז"ש בין אונס למפתה הוא פשט הפסוק- כך רואים מהד"ה "כמהר הבתולות",
ומדקרא הפסוק לקנס של אונס בלשון "כתובה" ("מהר"=כתובה), רואים שיש כתובה מדאוריתא. ואילו
לרמב"ן פירוש הפסוק הוא- "כסף ישקול כמהר הבתולות"- כסף ישקול כמתנות ששולחים לבתולות,
ואיזה מתנות שולחים לבתולות? זה הכתובה. והפסוק לא אמר שמפתה הוא כמו אונס. אלא מפתה הוא
כמו המתנות ששולחים לבתולות. ומה שדורשים גז"ש בין אונס למפתה אינו פשט הפסוק אלא דרשה,
וכך רואים בדברי הרמב"ן. שבתחילה הסביר את פשט הפסוק "שישקול על ידו כסף כמהר אשר יתנו
האנשים לבתולות הנשואות להם", ואח"כ הביא את הגז"ש כדרשה: "ואמרו רבותינו כי ענין המהר הזה
הוא נקצב בענין האונס וכו'". ויוצא מהרמב"ן שהפסוק לא מזכיר בפירוש כתובה, אלא מה שהפסוק
אומר שישקול כמתנות ששולחים לבתולות הכוונה לכתובה, אך המילה "כתובה" לא כתובה בפירוש
בפסוק.

ויוצא שיש שתי נקודות שבהן הרמב"ן שונה מרש"י:

א. "מהר" לרש"י פירושו כתובה, ולרמב"ן- מתנות.

ב. לרש"י הגז"ש בין אונס ומפתה הוא פשט הפסוק, ולרמב"ן גז"ש זו היא רק דרש, ופשט הפסוק
הוא שישלם כמתנות ששולחים לבתולות. אך לשניהם הגז"ש היא בין אונס למפתה, ולא בין
מפתה לכתובה.

הרמב"ן בדף ק"י ע"ב מסביר את שיטת רשב"ג שסובר שכתובה דאוריתא: "ומשמע דאפילו לרשב"ג
אסמכתא דרבנן היא, דהא 'סמכו' קתני (בדברי רשב"ג- כמהר הבתולות... מכאן סמכו חכמים לכתובת
אשה מן התורה). ואע"ג דכתובת אשה מן התורה' קאמר, הלכה למשה מסיני כמו שאר תורה שבע"פ
קאמר... דאילו מהלכה או מדבר תורה כל מוהר שהסכימו בסך שניהם הוי מוהר, ואתו רבנן ותיקנו להם
סך מאתיים דינרין שלהם... כנגד מאתיים שקבעה תורה בשלה גבי אונסין ואת אומרת שמשלם במטבע
היוצא באותו הזמן ולא במטבע של תורה)".

הרמב"ן לומד שכתובה היא הלכה למשה מסיני, ואסמכוהו רבנן אקרא דכמוהר הבתולות. והסכום מאתיים הוא תקנת חכמים כנגד מאתיים שקבעה תורה. (חמישים שקל של תורה=מאתיים זוז).
וכן אומר הרשב"א אצלנו. שאפילו לרשב"ג אין הכוונה שכתובה הוי ממש דאורייתא, אלא היא אסמכתא: "ותדע לך דאפילו מ"ד דאורייתא, מכאן סמכו קאמר".

על פי מה שראינו, יש כמה דרכים להסביר את תוס'. דהקשנו שמתוד"ה "אמר" מדלא הביא את ראיית הרא"ש רואים שלומד כתובה מהלשון "מהר". אך מקושת תוד"ה "הואיל" רואים שסובר שגם סוג הקרקע הוא מדאורייתא, וזה מורה שלומד כתובה מדאורייתא מהגז"ש, כמו הרא"ש? ועל פי מה שראינו ניתן לומר, שזה שלומדים מ"מהר" לא מכריח שרק עצם כתובה היא דאורייתא ולא הסכום וכו', אלא יכול להיות שלומדים מהלשון "מהר", ובכ"ז גם הסכום יהיה דאורייתא. דרך לרמב"ן שלמד ש"מהר" פירושו מתנות, וכתובה היא אסמכתא ולא דאורייתא ממש, הסכום לא הוי דאורייתא. אך בתוס' ניתן לומר שלומד כרש"י ש"מהר" פירושו כתובה, ונאמר שא"כ כל עניני כתובה הם דאורייתא. וניתו גם לומר בתוס' שכתובה הויא דאורייתא ממש, ולא אסמכתא. ולכן כל עניני כתובה הויין דאורייתא. ויכול להיות שאי הויא דאורייתא או אסמכתא תלוי באיך מבינים את הלשון "מהר".

ולסיכום: אין לי דרך ברורה להבין את תוס', אך קיימות מספר אפשרויות.
ועי' תוד"ה "איש" בסוטה כ"ז ע"א שאומר לרשב"ג שכתובת אשה מדאורייתא, אין הכוונה לדאורייתא ממש אלא אית ליה סמך מן התורה. ואם נאמר שהתוס' אינם חולקים זה על זה, נצטרך לומר שתוס' סובר שזה אסמכתא ולא דאורייתא ממש, ובכ"ז גם הסכום וכו' הוא מן התורה.

והמשנה בדף ק"י ע"ב אומרת 'נשא אשה בארץ ישראל וגרשה בקפוטקיא נותן לה ממעות ארץ ישראל. נשא אשה בקפוטקיא וגרשה בארץ ישראל נותן לה ממעות ארץ ישראל רשב"ג אומר נותן לה ממעות קפוטקיא (שהן גדולות ושוקלות יותר משל א"י-רש"י)". ושואלת הגמרא "הא גופא קשיא, קנתי נשא אשה בארץ ישראל וגרשה בקפוטקיא נותן לה ממעות ארץ ישראל, אלמא בתר שיעבודא אזלין (מקום כתיבת שיעבוד הכתובה) אימא סיפא, נשא אשה בקפוטקיא וגרשה בארץ ישראל, נותן לה ממעות ארץ ישראל, אלמא בתר גוביינא אזלין (מקום פירעון הכתובה)? אמר רבה מקולי כתובה שנו כאן- קסבר כתובה דרבנן. ורשב"ג אומר נותן לה ממעות קפוטקיא- קסבר כתובה דאורייתא".

ומקשה שם הרמב"ן: כיון דסבר רשב"ג כתובה דאורייתא, חמישים שקל כסף צורי (כסף של התורה- שקל הקודש) בעי למיתן לה כמו במפתה, ולא חמישים שקל מעות קפוטקיא שהם מטבע היוצא באותו זמן? ושאלה זו אינה קשה לשיטת הרמב"ן דס"ל דרק עיקר כתובה היא מה"ת, ולא הסכום וסוג הקרקע, וכן לא סוג המטבע שמשלם. ואע"פ שכתובה דאורייתא, לא משלם במטבע של תורה אלא במטבע של אותו הזמן. וכך מתרץ הרמב"ן שם. וכן יסבור הרשב"א. אך לשיטת הרא"ש ותוס' שגם הסכום וסוג הקרקע הוא מה"ת, קשה, למה משלם ממעות קפוטקיא ולא ממעות של תורה? ותוס' ותוס' הרא"ש בדף י' שואלים שאלה זו, אך הם שואלים אותה ממבט קצת שונה. זאת אומרת שאחר שהם תופסים שהכל הוא דאורייתא, בודאי גם משלם נ' שקלים כסף צורי. ועי"ז הם מקשים: 'מה רווח הוא לה שנותן לה מאותם המעות (מעות קפוטקיא), מ"מ אינו נותן לה אלא שוה נ' שקלים (של כסף צורי)?' (ובשלב זה תוס' הרא"ש מכניס ניסיון לתירוץ ודחיה שהתוס' לא מביא. וצריך להבין מדוע הרא"ש מביאו ותוס' לא?).

והם ממשיכים (בלשונות שונים ואני מצטט את תוס'): "ואם היינו אומרים דלעולם צריך ליתן לה שקלים שעומדין שם בקפוטקיא, נ' שקלי קפוטקיא, ובארץ ישראל נ' שקלים של ארץ ישראל הוי ניחא...מיהו אין נראה וכו'". וכאן תוס' הרא"ש מסיים, אך תוס' ממשך: "ומיהו בירושלמי דפירקין גרסינן אמתני דכתובה מאתיים, רבי מונא בשם שמואל אמר בשקל הקדש, רבי אבא בר בונא אמר מטבע יוצא, וכן מסקי התם כמה אמוראי (מטבע יוצא)". יוצא מפה שהרא"ש אכן שאל את השאלה ונשאר בקושיה, ותוס' לכאורה גם נשאר בקושיה, אך בסוף הוא מסיים שמהירושלמי רואים שמשלם ממטבע יוצא. ולסיכום: לרמב"ן ולרשב"א אתי שפיר, הרא"ש נשאר בקושיה, ולגבי תוס' יש לעיין. דהסקנו לעיל שתוס' ס"ל שכל עניני כתובה הם דאורייתא וזה כולל שישלם ממטבע דאורייתא. וא"כ תוס' צריך להשאר בשאלה כמו הרא"ש. אך תוס' בסופו מביא ירושלמי שממנו משמע שסוג המטבע הוא דרבנן ולא דאורייתא, וירושלמי זה לא מסתדר עם הפשט שלנו בתוס'! ואולי ההסבר בתוס' הוא כך: דצדקנו כשאמרנו שכל עניני כתובה הם דאורייתא, וזה כולל סוג המטבע, ותוס' כן נשאר בשאלה. אך תוס' אומר בסוף שלפי הירושלמי יוצא אחרת. וסוג המטבע, ואולי אפילו כל ענין כתובה, הוא מדרבנן. אך תוס' מבין בבבלי שכתובה וכל עניינה הם דאורייתא, ויש הבדל בזה בין הבבלי לירושלמי.

ז.משנה (ל"ח ע"א):

"נערה שנתארסה ונתגרשה, ריה"ג אומר אין לה קנס, ר"ע אומר יש לה קנס וקנסה לעצמה. גמ'. מ"ט דריה"ג? אמר קרא 'אשר לא אורשה' ('כי ימצא איש נערה בתולה אשר לא אורשה...ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמישים כסף וכו'), הא אורשה אין לה קנס. ור"ע 'אשר לא אורשה' לאביה (הקנס לאביה), הא אורשה לעצמה. (קשה לר"ע) אלא מעתה 'נערה' ('כי ימצא איש נערה בתולה אשר לא אורשה') ולא בוגרת ה"נ דלעצמה (ולא שאין לבוגרת קנס כלל)? 'בתולה' ולא בעולה, ה"נ דלעצמה? אלא לגמרי (בבוגרת ובעולה לגמרי אין לה), הכא נמי (בארוסה) לגמרי? א"ל ר"ע האי 'לא אורשה' מבעי ליה לכדתניא: 'אשר לא אורשה' פרט לנערה שנתארסה ונתגרשה שאין לה קנס, דברי ריה"ג, ר"ע אומר יש לה קנס וקנסה לאביה והדין נותן הואיל ואביה (של נערה רגילה) זכאי בכסף קידושיה, ואביה זכאי בכסף קנסה (בימי נערות), מה כסף קידושיה אע"פ שנתארסה ונתגרשה לאביה, אף כסף קנסה אע"פ שנתארסה ונתגרשה לאביה. א"כ (לר"ע) מה תלמוד לומר 'אשר לא אורשה'? מופנה להקיש לו ולדון הימנו גז"ש. נאמר כאן (באונס) 'אשר לא אורשה' ונאמר להלן (במפתה) 'אשר לא אורשה', מה כאן נ' אף להלן נ', ומה להלן שקלים אף כאן שקלים. ור"ע מאי חזית ד'אשר לא אורשה' לגז"ש ו'בתולה' למעוטי בעולה, אימא 'בתולה' לגז"ש ו'אשר לא אורשה' פרט לנערה שנתארסה ונתגרשה...מסתברא הא אשתני גופה והא לא אשתני גופה. [רש"י-מסתברא ארוסה יש לה קנס ובעולה אין לה דהא אשתני גופה (של בעולה) ופגמה אין רב כל כך. והא דנתארסה ונתגרשה לא נשתנה גופה] וריה"ג האי סברא (היקש אונס למפתה, מפתה לאונס) מנ"ל? נפקא ליה מדתניא 'כסף ישקול כמוהר הבתולות' (שנאמר במפתה) שיהא זה (אונס) כמוהר הבתולות ומוהר הבתולות כזה. קשיא דר"ע (דברייתא דאמר קנסה לאביה) אדר"ע (דמשנה דאמר קנסה לעצמה): תרי תנאי ואליבא דר"ע".

יש קושיה במהלך הגמי, הגמי שאלה מ"ט דריה"ג דנערה שנתארסה ונתגרשה אין לה קנס: ומתרת הגמי- אמר קרא "אשר לא אורשה" יש לה קנס, הא אורשה אין לה קנס. ור"ע שאומר שיש לה קנס וקנסה לעצמה, לומד- "אשר לא אורשה" לאביה הא אורשה לעצמה ומקשה הגמי לר"ע אלא מעתה שאורשה יש לה קנס וקנסה לעצמה, ב"נערה" ולא בוגרת ו"בתולה" ולא בעולה גם נדרוש דקנסה לעצמה, ולא שאין לה קנס כלל. אך לא דורשים כך, אלא דורשים שאין לה קנס, וה"ה באורשה נדרוש כך? ומתרת הגמי- "א"ל ר"ע האי 'לא אורשה' מבעי ליה לכדתניא וכו", זאת אומרת שדורשים את "אשר לא אורשה" לגז"ש בין אונס למפתה כמו ר"ע דברייתא כדכתיב בהמשך הגמי- "א"כ מה ת"ל 'אשר לא אורשה'? מופנה להקיש לו ולדון הימנו גז"ש וכו" וצריך להבין איך זה מתרץ את קושיה הגמי. דהגמי הקשתה שכמו שבינערה' ולא בוגרת ו'בתולה' ולא בעולה דורשים שבוגרת ובעולה אין לה קנס כלל, כך גם נדרוש ב'אשר לא אורשה' ולא-אורשה, שאין לה קנס כלל. ולא כמו שדורשים שיש לה קנס וקנסה לעצמה: והגמי מתרת ש'אשר לא אורשה' מבעי ליה לגז"ש.

זאת אומרת שכיון שמילים אלו באים לגז"ש לא נדרוש מהם הא אורשה אין לה קנס, אלא נדרוש הא אורשה יש לה קנס ולעצמה. וצריך להבין למה השימוש במילים אלו לגז"ש גורם שנדרוש קנסה לעצמה ולא שאין לה קנס?

ותוס' הרא"ש שואל שאלה דומה אך קצת בשינוי. דהוא לא שואל שאינו מבין איך תשובת הגמי ענתה על השאלה, אלא הוא שואל איך ניתן לומר שר"ע במשנה ילמד גז"ש מ'אשר לא אורשה' כמו ר"ע דברייתא? וז"ל: 'יתימה לי מאי קאמר 'לכדתניא' (ש'אשר לא אורשה לגז"ש), הא ר"ע דברייתא דריש אשר לא אורשה לגז"ש משום דס"ל נתארסה ונתגרשה קנסה לאביה (בדיוק כמו בלא נתארסה שקנסה לאביה. וא"כ הוא מתעלם מהלימוד של 'אשר לא אורשה' הא אורשה וכו' ולכן אייתר ליה 'אשר לא אורשה' לגז"ש) אבל ר"ע דמתני' אית ליה קנסה לעצמה, (וא"כ הוא אכן משתמש בלימוד של 'אשר לא אורשה' הא אורשה וכו', דהוא דורש אותו כך-אשר לא אורשה' לאביה, הא אורשה לעצמה) א"כ היכי דריש מיניה גז"ש? ומתרץ תוס' הרא"ש "דהכי קאמר (הגמי) 'מבעי ליה לכדתניא' כר"ע דברייתא דדריש מיניה גז"ש וכיון דדריש מיניה גז"ש ליכא למימר דאורשה אין לה קנס (ואז הדרשה מ'אשר לא אורשה' תהיה דומה לדרשה מינערה' ו'בתולה'- שלגמרי אין לה קנס), דא"כ לגופיה איצטריך לאפוקי אורסה מדין קנס האמור בפרשה, אבל השתא דדרשינא 'אשר לא אורשה' לאביה, הא אורשה לעצמה, ולא מפקינן לה מדין קנס האמור בפרשה, אכתי נוכל לדרוש ממנו גז"ש, דהאי דרשה דאורשה לעצמה ממילא נשתמע". ובלי להכנס בדיוק למהי תשובתו של תוס' הרא"ש, רואים ממנה שהוא עונה על השאלות ע"י שמסביר את הסברא שמאחורי הדברים אך הוא מקבל את תשובת הגמי, וא"כ רואים מפה שהרא"ש לומד שגם ר"ע דמשנה וגם ר"ע דברייתא לומדים את 'אשר לא אורשה' לגז"ש, וכפשטות הגמי. ולא כריה"ג שלומד הגז"ש מיכמוהר הבתולות'.

לעומת זאת, מדברי הרשב"א יוצא שר"ע דמשנה לומד את הגז"ש כריה"ג מיכמוהר הבתולות' (וגם לר"ע דברייתא עיקר הגז"ש הוא משם) והרשב"א מסביר את תירוץ הגמי בצורה שונה והוא אומר שמה שהגמי ענתה "א"ל ר"ע האי 'לא אורשה' מבעי ליה לכדתניא" הוא לאו דוקא והיה צריך להכתב "א"ל ר"ע הא אשתני גופה והא לא אשתני גופה" כמו שמובא בהמשך הגמי להסביר מדוע ר"ע דברייתא לומד 'אשר לא אורשה' לגז"ש ו'בתולה' למעוטי בעולה, ולא הפוך- 'בתולה' לגז"ש ו'אשר לא אורשה' למעוטי אורשה, ועל זה תירצה הגמי דבעולה אשתני גופה וארוסה לא אשתני גופה, ולכן מסתבר למעט בעולה מקנס ולא

ארוסה. וכן כאן בעולה ובוגרת אשתני גופה, ולכן שם ראוי למעט לגמרי מקנס, משא"כ בארוסה שלא אשתני גופה לא נמעט לגמרי מקנס, אלא יהיה לה קנס וקנסה לעצמה. וז"ל הרשב"א: "וראיתי בשם ה"ר שלמה בן אברהם דמונטפלייר ז"ל דעיקר גז"ש לר"ע (דברייתא) ודאי מכמוהר הבתולות נפקא ליה כר"ע דמתני' דלית ליה גז"ש (דאשר לא אורשה) אלא לגופיה ולאשמועינן אשר לא אורשה לאביה הא אורשה לעצמה, והא דדריש אשר לא אורשה הא אורשה לעצמה ולא דריש הכי בבתולה ולא בעולה ובנערה ולא בוגרת, בתולה ונערה לאביה הא בעולה ובוגרת לעצמה, משום דהתם אשתני גופה והכא לא אשתני גופה, וכדאמרין בשקליא וטריא דברייתא מאי חזית דהאי לא אורשה לגז"ש ובתולה למעוטי בעולה אימא איפכא, ושני ליה הא אשתני גופה הא לא אשתני גופה, והיינו עיקר טעמיה דר"ע בעיקרה דמילתא. והא דאמרי בגמ' א"ל ר"ע אשר לא אורשה מבעי ליה לגז"ש דתניא, לאו דוקא, וה"ל למימר א"ל ר"ע הא אשתני גופה והא לא אשתני גופה, אלא לומר דמתרץ לה במאי דמתרצא ברייתא דשקלא וטריא עלה, ומאי חזית דאשר לא אורשה לגז"ש וכו' ותצינן הא אשתני גופה והא לא אשתני גופה, ואגב אורחיה בעא לאתויי ברייתא".

ומסיים הרשב"א: "ועדיין אינו מיושב היטב מדאיבעיא לן בתר הכי- 'וריה'ג האי סברא מנ"ל? ופרקינן נפקא ליה מכמוהר הבתולות, דאלמא לר"ע לא נפקא לן מכמוהר הבתולות אלא מלא אורשה". אך אע"פ שאינו מיושב, הרשב"א לא חוזר בו, וסובר שגם ר"ע דורש גז"ש דאונס ומפתה מכמוהר הבתולות. ולא כרא"ש שלר"ע נדרש מאשר לא אורשה. והרשב"א ורא"ש לשיטתם בדף י' ע"א. דשם חלקו איך לומדים כתובה מכמוהר הבתולות. לרשב"א מלשון 'מוהר' ולרא"ש מהגז"ש. ולשיטתם, משום שהרא"ש שלומד כאן גז"ש דאונס ומפתה מאשר לא אורשה, אייתר ליה גז"ש דכמוהר הבתולות לכתובה, אך רשב"א דורש גז"ש דכמוהר הבתולות לאונס ומפתה. וא"כ רק יכול לדרוש כתובה מכמוהר הבתולות מהלשון 'מוהר', דהגז"ש נצרך למשהו אחר.

הבאנו את תירוץ הרשב"א בדף ל"ח ע"א, והשאלות שלו כשחשב שלר"ע הגז"ש נלמדת מאשר לא אורשה הם:

א. איכא למידק, דהא קי"ל כר"ע, וא"כ 'אשר לא אורשה' לגז"ש ואנן בכולה תלמודא אמרינן 'מוהר הבתולות' לגז"ש, בריש מכילתין (י' ע"א), ובריש פירקין (כ"ט ע"ב)- ור"ל מיט לא אמר כרב פפא, ההוא מבעי ליה לגז"ש דתניא 'כסף ישקול כמוהר הבתולות וכו'?" והרשב"א ע"ז תירץ שבאמת גם ר"ע דורש גז"ש מיכמוהר הבתולות. אך לרא"ש זה קשה? וע"ז הרא"ש יתרו-מהגמ' בדף י' לא קשה, דשם הגז"ש מדברת על כתובה ואונס ולא על אונס ומפתה, וזוהי אינה אותה גז"ש. ומהגמרא בריש פירקין לא קשה, דמהלך הסוגיא שם הוא כזה: "ואמאי (יש קנס לנערות פסולות), איקרי כאן יולו תהיה לאשה' אשה הראויה לו (ולא פסולות, ורק לכשרות יהיה קנס ולא לפסולות)? אמר ר"ל 'נערה', 'נערה', 'הנערה', חד לגופיה וחד לאתויי חייבי לאוין וחד לאתויי חייבי כריתות (חייבי לאוין וכריתות הן הפסולות). ר"פ אמר 'בתולה', 'בתולות', 'הבתולות', חד לגופיה וחד לאתויי חייבי לאוין וחד לאתויי חייבי כריתות. ור"פ מיט לא אמר כר"ל! ההוא מבעי ליה לכדאבי... ור"ל מיט לא אמר כר"פ! ההוא מבעי ליה לגז"ש דתניא 'כסף ישקול כמוהר הבתולות' שיהא זה כמוהר הבתולות ומוהר הבתולות כזה. ור"ל נמי מבעי ליה לכדאבי, ור"פ נמי מבעי ליה לגז"ש? אלא שיתא קראי כתיב, 'נערה', 'נערה', 'הנערה', 'בתולה', 'בתולות', 'הבתולות', תרי לגופיהו, חד לכדאבי וחד לגז"ש. אייתרו ליה תרי, חד לאתויי חייבי לאוין וחד לאתויי חייבי כריתות".

מפשטות הגמי' נראה שמסקנת הגמי' היא שמשתמשים בכל ששת הפסוקים ואחת הדרשות היא גז"ש מיכמוהר הבתולות'. וזה כרשב"א ולא כרא"ש. אך הרא"ש כאן מביא רק את דברי ר"ל שלומדים מינערה', ינערה', הנערה', ולא מביא כלל את ר"פ או את פסוקיו. ומשמע מזה שהרא"ש אינו לומד גז"ש דאונס למפתה מכמוהר הבתולות. וזה משום שהוא סובר שהגז"ש נלמד מאשר לא אורשה. ודברי ר"פ שלומד מיבתולה' וכו' זה רק לרבות אפילו אליבא דריה"ג שחולק על ר"ע. אך לר"ע לא צריך להגיע לזה. ב."כיון דגז"ש נפקא לן מיאשר לא אורשה', ע"כ 'כמוהר הבתולות' לכתובה דרשינן ליה כרשב"ג, ואנן קי"ל דכתובת אשה דרבנן? ולזה יצטרך הרא"ש לומר דלרבנן שכתובה דרבנן, דרשינן כמוהר הבתולות לדרשא אחרת, ולא ידוע מה היא. וכמו שאומר ה'קרבן נתנאלי' בדברי הרא"ש בפרק קמא באות צ'. אך אי אפשר לומר שרבנן דרשב"ג הוא ריה"ג, דהרי פוסקים כר"ע נגד ריה"ג וא"כ צריך לסדר את רבנן דרשב"ג עם ר"ע.

ח. לסיכום:

הרשב"א לומד גז"ש בין אונס למפתה אליבא דר"ע מיכמוהר הבתולות'. וכתובה דאורייתא לפי רשב"ג נלמד מהלשון "מוהר". ונראה שהרשב"א לומד כמו הרמב"ן ש"מוהר" פירושו מתנות, וכתובה הוי הלמ"מ ו"מוהר" הוא רק אסמכתא, ורק עיקר הכתובה היא מדאורייתא, ואילו הסכום וסוג הקרקע שממנה נגבית הוי דרבנן. וכן משלם ממטבע יוצא. ונראה שגם הרמב"ן לומד את הגז"ש בין אונס למפתה אליבא דר"ע מיכמוהר הבתולות'.

הרא"ש לומד את הגז"ש בין אונס למפתה אליבא דר"ע מיאשר לא אורשה'. וכתובה דאורייתא נלמדת מגז"ש של 'כמוהר הבתולות' - כתובה כמפתה. וא"כ כתובה וכל עניינה - הסכום וסוג הקרקע שממנה נגבית, הוי מדאורייתא. וצ"ע מדוע משלם ממטבע יוצא ולא מכסף צורי? ותוס' בגיטין מ"ח ע"ב לומד כרא"ש.

תוס' אצלנו לומד את הגז"ש בין אונס למפתה אליבא דר"ע מיכמוהר הבתולות', כרמב"ן ורשב"א. ולכן בדי"ה "אמר" לא הביא את ראיית הרא"ש שכתובה דאורייתא מר"ע בדף ל"ח. (עי' לעיל אות ד' וה'). וכתובה דאורייתא נלמדת מהלשון "מוהר". ובכ"ז תוס' סובר שסוג הקרקע שנגבה ממנו הויא דאורייתא ולא כרמב"ן ורשב"א. ויש שתי אפשרויות להסביר זאת: א. תוס' לומד את הלשון "מוהר" כרש"י בחומש - כתובה, ולא כרמב"ן - מתנות. וא"כ כתובה מוזכרת בפירוש בתורה, והכל הוי דאורייתא. ב. תוס' לא לומד כרמב"ן שכתובה מדאורייתא היא אסמכתא, אלא היא דאורייתא ממש. ויכול להיות שתוס' לומד שזה דאורייתא משום שלומד הלשון "מוהר" כרש"י - כתובה, ויכול להיות שלומד הלשון "מוהר" כרמב"ן - מתנות ובכ"ז הוי דאורייתא. וצריך לעיין עוד מה תוס' סובר בדיוק. ולגבי סוג המטבע, תוס' סובר שצריך לשלם במטבע של תורה. ולכן הוא נשאר בקו' על רשב"ג שאומר שמשלם ממעות קפוטקיא. אך תוס' מביא ירושלמי שאומר שמשלם ממטבע יוצא. ולירושלמי לפחות סוג המטבע הוי דרבנן. ונ"ל שתוס' מבין שונה בבבלי מאשר בירושלמי.

רש"י בחומש אומר ש"מוהר" הוא כתובה. ובדף י' אומר רש"י שכתובה הויה דאורייתא מדקרי לה "מוהר". ויש מקום להתלבט האם לומד כרמב"ן שרק עיקר כתובה דאורייתא ולא הסכום וכו' או שלומד כתוס' שהכל דאורייתא. וזה גם תלוי באיך נבין בתוס' מדוע הסכום וכו' הוי דאורייתא.

להלכה תוס' מביא את ר"ת שפוסק שכתובה היא דאורייתא, אבל שאר הראשונים פוסקים שכתובה היא דרבנן.